

Pekka Ripatti

# Yksityismetsänomistuksen rakenne vuonna 2020

## Johdanto

**Y**ksityismetsätalous vaikuttaa välittömästi ja välillisesti koko metsäsektoriin ja yhteiskuntaan. Siksi yksityismetsien omistusrakenteen muutosten seuraaminen, analysointi ja ennustaminen on tärkeää. Luotettavaa tietoa tarvitaan erityisesti metsäpolitiikan suunnittelussa sekä yksityismetsätalouden organisaatioiden toiminnan ja voimavarojen suuntaamisessa. Myös metsäteollisuus tarvitsee puuhuoltonsa turvaamiseksi sekä toiminta- ja investointipäätöksensä perustaksi ajantasaista tietoa metsänomistuksen rakenteesta sekä metsänomistajien puunmyynti- ja investointikäyttäytymisestä.

Yksityismetsänomistuksessa tapahtuvien muutosten taustalla on yleinen yhteiskunnan muutos. Siksi metsänomistusrakenteen muutoksiin voidaan vaikuttaa metsäpolitiikan keinoin vain rajoitetusti. Metsätalouden osana onkin sopeutuminen kehityksen luomiin puitteisiin, joiden vaikutuksia yksityismetsänomistuksen rakennekehityksessä tulisi kyetä ennustamaan. Metsätalouden kannalta tärkeitä muutosilmiöitä ovat metsänomistajien sosio-ekonomisen aseman ja metsälörakenteen muutokset (esim. Riihinen 1991).

## Metsänomistuksen rakenne-ennusteet

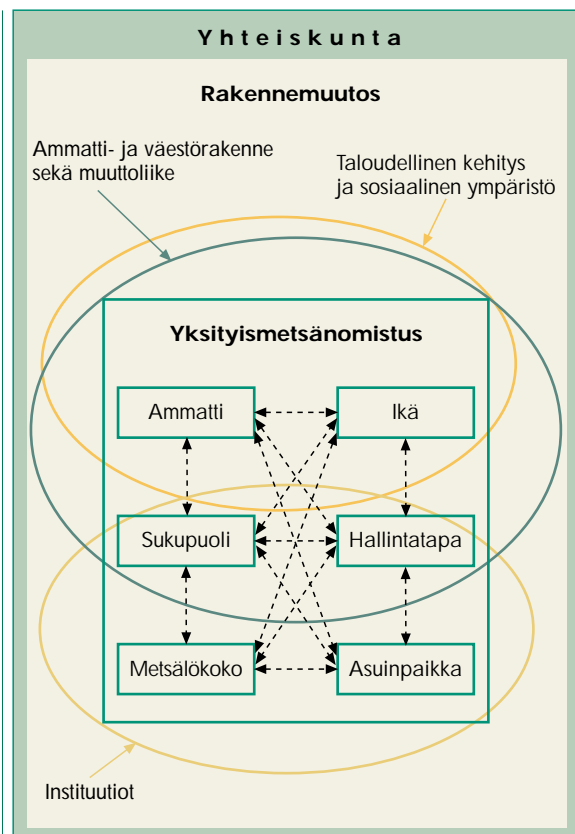
Yksityismetsien omistusrakenteen muutoksia voidaan ennustaa periaatteessa kahdella erilaisella lähestymistavalla, joista ensimmäinen perustuu yhteiskunnan yleisten muutosten eli ulkoisten tekijöi-

den, esim. taloudellinen kehitys, muuttoliike, väestön ikärakenne, jne. selitysmalleihin (kuva 1). Tällaiset aikasarja-ekonometriset mallit edellyttävät useita eriaikaisia tietoja metsänomistuksen rakenteesta, joita ei ole Suomessa toistaiseksi saatavilla. Sen sijaan Yhdysvalloissa on tehty muutamia tämäntyyppisistä rakenne-ennusteita (Alig 1986, Plantinga ym. 1990).

Toinen lähestymistapa perustuu vähintään kahtena eri ajankohtana havaittujen yksittäisten rakennetekijöiden perusteella laadittuihin trendeihin (esim. Järveläinen ja Torvelainen 1993, Ripatti 1994) tai useampien rakennetekijöiden riippuvuussuhteisiin (Ripatti ja Järveläinen 1996). Trenditarkastelujen ongelmana on, että ne rajoittuvat vain yhteen tekijään kerrallaan. Sen sijaan log-lineaaristen mallien avulla voidaan samanaikaisesti tarkastella useiden rakennetekijöiden riippuvuussuhteita.

Seuraavassa esitetään log-lineaaristen mallien avulla laadittu ennuste yksityismetsänomistuksen rakenteesta vuoteen 2020 asti. Mallien avulla ennustetaan metsätilanomistajien, vähintään 60-vuotiaiden, naisten ja tilan ulkopuolella asuvien metsänomistajien sekä yhteisomistustilojen ja alle 20 hehtaarin metsälöiden lukumäärä- ja metsäalaosuuksien kehitystä. Mallit perustuvat koko maan kattaviin poikkileikkausaineistoihin vuosilta 1975 ja 1990. Muuttujien riippuvuussuhteita ja niiden tilastollisia ominaisuuksia on tarkasteltu yksityiskohteisemmin toisaalla (Ripatti ja Järveläinen 1996).

Kirjoittaja toimii tutkijana Metsäntutkimuslaitoksen Helsingin tutkimuskeskuksessa.



Kuva 1. Yksityismetsänomistuksen rakennemuutokseen vaikuttavat tekijät. Yksityismetsänomistuksen rakennetekijöiden välillä olevat katkoviivat osoittavat mahdollisia riippuvuussuhteita.

### Metsänomistajakunnanmuutos

Suomessa on noin 300 000 vähintään viiden hehtaarin suuruista yksityismetsälöä. Niiden keskimääräinen hallinta-aika on noin 30 vuotta, joten vuodessa vaihtuu noin 10 000 metsälön omistusoikeus. Näin metsänomistajakunta muuttuu siten, että sosio-ekonomiselta asemaltaan erilaisia henkilöitä tulee metsänomistajakuntaan perintöjen ja sukulaiskauppojen välityksellä. Lisäksi joka neljännessä omistajanvaihdoksessa metsälö ositetaan keskimäärin kolmeen osaan, jolloin myös metsälöiden kokorakenne muuttuu.

Yksityismetsänomistuksen rakennemuutosta on perinteisesti kuvattu metsänomistuksen siirtymisenä maanviljelijöiltä metsätilanomistajille. Vakiin-

tuneen määritelmän mukaan maanviljelijöiksi on luokiteltu metsänomistajat, jotka saavat pääasiallisen toimeentulonsa omasta maa- ja metsätaloudesta. Muut ovat metsätilanomistajia. Eläkeläiset on luokiteltu maanviljelijöiksi tai metsätilanomistajiksi entisen ammatin perusteella ja perikunnat sekä yhtymät niiden metsäasioiden hoidosta vastaavan henkilön ammatin perusteella (Järveläinen 1974, Reunala 1974).

Vuosina 1975–90 metsätilanomistajien osuus kasvoi runsaasta kolmanneksesta yli puoleen ja heidän osuutensa yksityismetsien pinta-alasta kasvoi vajaasta kolmanneksesta 44 prosenttiin (taulukko 1). Ennusteen mukaan muutosvauhti selvästi hidastuu ja vuonna 2020 metsätilanomistajia on runsaat kaksi kolmasosaa metsänomistajista, jolloin he omistavat 57 prosenttia yksityismetsien pinta-alasta.

Mielenkiintoista on, että jos muutosvauhdin olisi ennustettu pysyvän samalla tasolla kuin vuosina 1975–90, vuonna 2020 metsätilanomistajien osuus kaikista metsänomistajista olisi 82 prosenttia.

### Omistaja- ja tilakohtaiset piirteet

Vaikka yksityismetsien omistusrakenteen muutoksen taustalla onkin yleinen yhteiskunnan muutos, tärkeää on myös viitata maatilojen sukupolvenvaihdosten ongelmiin, joiden seurauksena metsänomistajat ovat entisestään ikääntyneet ja yhteisomistustilojen määrä on lisääntynyt. Kun vallitsee epä tietoisuus maatalan jatkajasta tai yleensä maatalouden jatkuvuudesta, metsälöt pysyvät pidempään samojen omistajien hallinnassa tai muuttuvat heidän kuoltuaan perikunniksi (Järveläinen 1988, s. 7).

Vuosina 1975–90 metsänomistajien keski-ikä nousi yhdellä vuodella 54 ikävuoteen. Merkittävää on kuitenkin iäkkäiden, vähintään 60-vuotiaiden, metsänomistajien osuuden kasvu. Viidessätoista vuodessa heidän osuutensa kasvoi vajaasta kolmanneksesta 37 prosenttiin. Yksityismetsien pinta-alasta vähintään 60-vuotiaiden metsänomistajien osuus kasvoi 31 prosentista 34 prosenttiin. Ennusteen mukaan iäkkäiden metsänomistajien osuus kasvaa jatkossakin samalla vauhdilla ja vuonna 2020 lähes joka toinen metsänomistaja on vähintään 60-vuotias. Tällöin heidän omistuksessaan on 39 prosenttia yksityismetsien pinta-alasta.

Yhteisomistustilojen eli perikuntien ja yhtymien osuus kasvoi 16 prosentista vajaaseen neljänneksen vuosina 1975–90 ja tällaisten tilojen hallinnassa oleva metsäalaosuus kasvoi vajaasta viidenneksestä neljäsosaan. Ennusteen mukaan muutosvauhti selvästi hidastuu ja vuonna 2020 yhteisomistustilojen osuus niin metsälöiden lukumäärästä kuin yksityismetsien pinta-alastakin on noin kolmannes.

Metsänomistusrakenteeseen vaikuttavien ulkoisten tekijöiden ohella myös metsänomistajien ikäännyminen heijastuu metsänomistajakunnan naisvaltautumiseen, koska naiset elävät keskimäärin seitsemän vuotta pidempään kuin miehet (Nieminen 1994, s. 36). Osaltaan kehitykseen vaikuttaa myös yhteisomistustilojen osuuden kasvu, koska esimerkiksi vuonna 1990 yli puolet perikuntien ja noin kolmasosa yhtymien metsäasioista vastaavista henkilöistä oli naisia (Ihalainen 1992, s. 19). Vuosina 1975–90 naisten osuus metsänomistajista kasvoi 17 prosentista runsaaseen neljännekseen ja heidän omistamansa metsäalaosuus kasvoi 16 prosentista neljännekseen. Ennusteen mukaan muutosvauhti jonkin verran hidastuu ja vuonna 2020 naisia on runsaat 40 prosenttia metsänomistajista, jolloin he omistavat runsaan kolmanneksen yksityismetsien pinta-alasta.

Metsälöiden omistajavaihdosten yhteydessä ja vähäisemmässä määrin suoranaisten muuttoliikkeen vuoksi yksityismetsien omistusta on myös siirtynyt tilan ulkopuolella asuville metsänomistajille. Vuonna 1975 vain 29 prosenttia metsänomistajista asui tilansa ulkopuolella, mutta viisitoista vuotta myöhemmin tällaisia metsänomistajia oli jo 41 prosenttia. Metsäalasta tilan ulkopuolella asuvien osuus oli vuonna 1990 noin kolmannes. He siis omistivat keskimääräistä pienempiä metsälöitä kuin tilalla asuvat metsänomistajat. Ennusteen mukaan muutosvauhti hidastuu ja vuonna 2020 tilan ulkopuolella asuvia metsänomistajia on noin puolet kaikista metsänomistajista. Tällöin he omistavat noin 40 prosenttia yksityismetsien pinta-alasta.

#### Pienmetsälöiden määrän ja metsäalan kehitys

Metsälöiden lukumäärä on eri tilastolähteiden perusteella lisääntynyt erityisesti perinnönjaoista joh-

Taulukko 1. Yksityismetsänomistuksen rakennetta kuvaavat tiedot vuosina 1975 ja 1990 sekä ennuste rakennetkehityksestä vuosille 2005 ja 2020.

	Vuosi			
	1975	1990	2005	2020
	% metsänomistajista tai metsälöistä (% yksityismetsien pinta-alasta)			
Metsätilanomistajia	37 (31)	52 (44)	60 (50)	68 (57)
Vähintään 60-vuotiaita	32 (31)	37 (34)	41 (37)	46 (39)
Yhteisomistustiloja	16 (19)	24 (25)	29 (28)	34 (32)
Naisia	17 (16)	28 (25)	35 (30)	43 (36)
Tilan ulkopuolella asuvia	29 (25)	41 (34)	46 (36)	51 (39)
Alle 20 hehtaarin metsälöitä	49 (17)	49 (19)	49 (20)	48 (21)

tuvien ositusten vuoksi koko itsenäisyytemme ajan (ks. Ripatti 1996). Metsätalouden kannalta on kuitenkin oleellisempaa tietää pienten metsälöiden osuus yksityismetsien pinta-alasta ja se millä nopeudella metsää siirtyy pieniin kokoluokkiin. Se, mihin metsälön ala- ja yläraja määritellään riippuu tarkoituksesta, johon luokitusta käytetään. Metsänomistajatutkimuksissa alle viiden hehtaarin metsälöt on yleensä rajattu tutkimusten ulkopuolella (esim. Karppinen ja Hänninen 1990). Metsälöiden lukumäärän kehityksen seurannassa käytetyn Verohallituksen maatilarekisterin pienimmän kokoluokan yläraja on 20 hehtaaria.

Seuraavassa tarkastellaan vuosien 1975 ja 1990 metsänomistaja-aineistoihin perustuen 5–20 hehtaarin metsälöiden lukumäärä- ja metsäalaosuuksien muutoksia.

Vuonna 1975 noin puolet metsälöistä oli 5–20 hehtaarin kokoisia, vaikka kokoluokan osuus yksityismetsien pinta-alasta oli 17 prosenttia. Viisitoista vuotta myöhemmin tällaisia pienmetsälöitä oli edelleenkin noin puolet, mutta kokoluokan osuus yksityismetsien pinta-alasta oli kasvanut lähes viidennekseen. Ennusteen mukaan 5–20 hehtaarin metsälöitä on vuonna 2020 edelleenkin noin puolet, mutta kokoluokan osuus yksityismetsien pinta-alasta kasvaa hieman yli viidennekseen.

## Muutosten metsätaloudelliset vaikutukset

Vielä 1980-luvulla puun tarjonnan ja metsänhoidollisen aktiivisuuden arveltiin heikkenevän metsänomistuksen rakennemuutoksen myötä. Tutkimukset ovat sittemmin tarkentaneet kuvaa rakennetekijöiden vaikutuksista metsänomistajien metsänhoidolliseen aktiivisuuteen ja puunmyyntikäyttäytymiseen. Ainoastaan metsänomistajakunnan ikääntymisellä on havaittu selvä puunmyyntejä vähentävä vaikutus (esim. Kuuluvainen ja Ovaskainen 1994).

On kuitenkin syytä korostaa, että metsänomistuksen rakenteen ja metsätaloudellisen käyttäytymisen riippuvuussuhteet eivät välttämättä enää päde, koska esimerkiksi 1980-luvulla harjoitettu metsäneuvonta ja siihen kytketty puukaupan määräohjaus ovat saattaneet tasoittaa metsänomistajien rakenne-eroista johtuvia metsätaloudellisen käyttäytymisen eroja. Metsätaloudessa onkin 1990-luvulla tapahtunut useita merkittäviä institutionaalisia muutoksia. Mm. metsävero- ja puukaupan hintasuositussopimusjärjestelmät ovat muuttuneet. Lisäksi yksityismetsätalouteen suunnattuja resursseja on olennaisesti supistettu.

Metsänomistuksen rakennemuutoksen myötä muuttuvat myös metsätalouden edistämistoiminnan määrälliset ja laadulliset vaatimukset. Erityisesti joukko- ja ryhmäneuvonta ei ole kyennyt tavoittamaan niitä metsänomistajaryhmiä, jotka näyttäisivät lisääntyvän rakennemuutoksessa (Hänninen ja Viitala 1994). Esimerkiksi metsätalonomistajien, naisten sekä perikuntien ja yhtymien metsäasioista vastaavien henkilöiden sekä erityisesti metsälön sijaintipaikkakunnan ulkopuolella asuvien metsänomistajien tavoittaminen vaatii edistämisisorganisaatiolta uusia lisäponnisteluja.

## Johtopäätöksiä

Ennusteita tarkasteltaessa mielenkiintoista on, että vähintään 60-vuotiaiden ja naisten osuuksien kasvua lukuunottamatta muiden muuttujien kasvuvauhdin ennustetaan selvästi hidastuvan. Ilmeistä on, että vähintään 60-vuotiailla ja naisilla on voimakas ja samansuuntainen riippuvuussuhde, jota muiden muuttujien mahdollisesti vastakkaisuuntaiset riip-

puvuussuhteet eivät pysty kumoamaan.

Yhteiskunnan muutosta koskevat arviot viittaavat siihen, että ainakaan lähivuosina ennustettujen muuttujien riippuvuussuhteissa ei tapahdu merkittäviä muutoksia ja metsänomistuksen rakennemuutoksen voi odottaa etenevän ennustetulla tavalla. On kuitenkin syytä korostaa, että ennuste perustuu vuosina 1975–90 havaittuun muutokseen, jolloin esim. yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä kasvoi 10,8 prosentista 13,5 prosenttiin. Tilastokeskuksen väestöennusteiden perusteella vuonna 2020 yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä on jo 21,5 prosenttia (Väestöennusteet... 1993).

Metsänomistusrakenteeseen vaikuttavat myös institutionaaliset tekijät, kuten maanhankintalaki, joka muuttui viime vuonna siten, että metsämaan hankintaa rajoittavat säädökset jäivät voimaan vain syrjäisillä alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa (Valtioneuvoston... 1995). Tämä muutos luultavasti lisää vapaille markkinoille vaihdettujen metsälökauppojen määrää. Siksi yksityismetsien pinta-alassa voi jatkossa tapahtua merkittäviäkin muutoksia. Osaltaan kehitykseen vaikuttaa myös yhtiöiden maanhankintapolitiikka, joka puolestaan riippuu raakapuun saatavuudesta yleensä ja siitä, onko yhtiöillä taloudellisia resursseja hankkia metsämaata omistukseensa.

## Kirjallisuus

- Alig, R. 1986. Econometric analysis of the factors influencing forest acreage trends in the Southeast. *Forest Science* 32(1): 119–134.
- Hänninen, H. & Viitala, E. 1994. Metsänomistuksen rakennemuutos ja metsätalouden edistämistoiminta. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 75–103.
- Ihalainen, R. 1992. Yksityismetsänomistuksen rakenne 1990. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 405. 41 s.
- Järveläinen, V.-P. 1974. Yksityismetsänomistajien metsätaloudellinen käyttäytyminen. *Folia Forestalia* 222. 190 s.
- 1988. Hakkuumahdollisuuksien käyttöön vaikuttavat tilakohtaiset tekijät maan länsi- ja itäosissa. *Folia Forestalia* 707. 64 s.
- & Torvelainen, J. 1993. Yhteiskunnan muutoksen vaikutus metsä- ja puutalouden tarjontatekijöihin.

- Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitoksen julkaisu- ja 2. 85 s.
- Karppinen, H. & Hänninen, H. 1990. Yksityistilojen hakkuumahdollisuuksien käyttö Etelä-Suomessa. *Folia Forestalia* 747. 117 s.
- Kuuluvainen, J. & Ovaskainen, V. 1994. Yksityismetsänomistajien puunmyynteihin vaikuttavat tekijät. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 45–59.
- Nieminen, M. 1994. Väestöpyramidi – menneisyyden peili. Julkaisussa: Sailas, R. & Mikkonen, S. (toim.). 55+. Katsaus ikääntyvien elinoloihin. Tilastokeskus & STAKES. Elinolot 1994:1. s. 32–46.
- Plantinga, A.J., Buongiorno, J. & Alig, R. 1990. Determinants of changes in non-industrial private timberland ownership in the United States. *Journal of World Forest Resource Management* 5(1): 29–46.
- Reunala, A. 1974. Structural change of private forest ownership in Finland. *Communicationes Instituti Forestalis Fenniae* 82(2). 79 s.
- Riihinen, P. 1991. Metsätalous runsauden yhteiskunnassa. *Academica Scientiarum Fennica, Vuosikirja 1991–1992*: 121–127.
- Ripatti, P. 1994. Yksityismetsien omistusrakenteen muutokset. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 12–15, 18–24.
- 1996. Factors affecting partitioning of private forest holdings in Finland. A logit analysis. *Acta Forestalia Fennica* 252. 84 s.
- & Järveläinen, V-P. 1996. Forecasting structural changes in non-industrial private forest ownership in Finland. *Scandinavian Forest Economics* 36. Painossa.
- Valtioneuvoston päätös oikeudesta hankkia maa- ja metsätalousmaata annetun lain soveltamisesta 1995. Suomen säädöskokoelma (152/1995).
- Väestöennusteet 1993–2030. 1993. SVT, Väestö 1993:10. Tilastokeskus. 37 s.